

BOŽIJE BLAGODATI I VRIJEDNOSTI

Meho ŠLJIVO

UDK 28-254

SAŽETAK: Tekst se bavi fenomenologijom i semantikom pojma blagodati u konstitutivnim izvorima islama. Metodom tekstualne analize kur'anskih ajeta koji govore o blagodatima autor ukazuje na nerazdvojivu i logičku vezu između blagodati i vrijednosti u islamu. Ukazujući na univerzalne vrijednosti u islamu koje priznaju i štite i svi pravni propisi u civilizovanim društvima autor kritički propituje humanističke i postmodernističke projekte uspostavljanja novih vrijednosti.

Gljučne riječi: blagodati, vrijednosti, šerijat, humanizam, postmodernizam

Uvod

Kur'an na svojim stranicama permanentno ističe da je krunskom Božijem stvorenju čovjeku darovano nebrojeno mnogo blagodati i vrijednosti. Između ostaloga, čovjeku je udahnut *ruh*, duh Njegovog Gospodara, zatim čovjek je stvoren u najljepšem obliku i skladu, darovan mu je hilafet, zastupništvo na Zemlji. Iako, usljed svog neotklonjivog nedostatka zaborava na Boga ljudsko biće može postati i *asfal as-safilin* (najniži od niskih), čovjek je jedino stvorenje koje je dobrovoljno i svjesno prihvatilo emanet (povjerenje i teret odgovornosti) koji je Bog ponudio nebesima i planinama. Ipak, i pored ovih brojnih blagodati darovanih čovjeku, u islamu, kako to lucidno primjećuje Annemarie Schimmel, nema humanizma u evropskom smislu te riječi, jer "čovjek nije normativno biće, onaj čije je pravo centralno u međuljudskim odnosima i koji slobodno djeluje u duhu realizacije ljudskih vrijednosti..."¹

Ipak, u *Kur'an-i kerimu* Bog dž.š naglašava da nije samo čovjek kao pojedinac privilegovan da bude nosilac najvećih zemaljskih blagodati. Odlikovani su neki vjerovjesnici nad drugima (Al-Baqara, 2:253), čitavi narodi poput Benu Israila počašćeni su posebnim blagodatima nad ostalim narodima (Al-Baqara 2:47) i najzad, cijeli ljudski rod je počastvovan, blagoslovljen i odlikovan u odnosu na sve druge stvorene svjetove. *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali, dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.* (Al-Isrâ', 17:70)

Čovjek je jedino Božije stvorenje kojem su stavljene na raspolaganje i materijalne i duhovne blagodati. S obzirom na specifični duhovni supstancijalitet od kojeg je stvoren kao i na dodijeljenu mu ulogu na Zemlji svijet meleka ne poznaje iskustvo tjelesnih užitaka kao što su konzumiranje hrane i vode. Samim tim, iako u moralnom smislu predstavlja superiornije biće od čovjeka, meleku je uskraćena radost

konzumiranja mnoštva materijalnih užitaka. Iblis prokleti, s druge strane, kao ustrajni grješnik koji odbija priznati vlastitu zabludu ne poznaje iskustvo duhovnih blagodati poput pokajanja, zahvalnosti, strpljivosti. Motren s te pozicije, Iblis simbolizira stvorenje krajnjeg očajja, odmetništva i potpune izgubljenosti u *jednosmjernoj ulici stranputice*, bez mogućnosti duhovnog popravljanja, pokajanja i konačno, povratka na Pravi put.

Teško je s preciznošću utvrditi koja je to najdragocjenija ljudska blagodati i vrijednost. Najbliže istini je određenje da sam čovjek procjenjuje šta je za njega u nekom presudnom i graničnom životnom trenutku važnije: imetak, čast ili sam život. Nema sumnje da će svaki razuman čovjek kada bude iskušán elementarnom vremenskom nepogodom, požarom ili poplavom koja prijete da uništi sav njegov mukom stečeni imetak, izabrati spašavanje vlastitog života u odnosu na blagodati koju je moguće nadoknaditi. Međutim, šta će čovjek uraditi, čemu će dati prednost i za šta će se neko opredijeliti kada njegovoj porodici i bližnjima prijete životna opasnost? Hoće li mirno gledati i

¹ Annemarie Schimmel, *Odgonetanje Božijih znakova*, s engleskog preveo Fikret

Pašanović, El-Kalem, Sarajevo 2004., str. 299.

oklijevati da žrtvuje svoj život kako bi spasio život ili čast svoje djece, supruga, majke?²

Iako je Svevišnji Gospodar, uglavnom, sve ili većinu ljudi obdario istim temeljnim darovima i sposobnostima, vidimo da ljudi na različit način koriste jedne te iste darove i sposobnosti kojima raspolažu. Premda većina ljudi ima iste osjetilne sposobnosti, ipak ljudi različito vide i čuju, to jeste, drugačije percipiraju, razumiju i reagiraju na iste stvari i informacije.

Dok jedni u porocima poput alkohola, kocke, pornografije vide i prepoznaju očitu štetu, zlo i opasnost, drugi u tim istim porocima pronalaze povod za razbibrigu, opuštanje i odavanje strastima. Uostalom, ljudi često stvari vide i percipiraju onako kako žele da one izgledaju, a ne onako kakve one uistinu jesu. Zato je Poslanik a.s. u dovi učio: *Allahumme erinâ el ešja' e kemâ hije. Gospodaru moj molim te pokaži mi stvari onakve kakve one uistinu jesu.* Poslanik, a.s., ovom dovom anticipira i pojavu takozvanog simulakruma, vještačke, lažne i iskonstruisane slike svijeta po kojoj je oko i uho posmatrača biva zaslijepljeno, zarobljeno i hipnotizirano slikama i zvukovima koje ne odražavaju istinsku realnost nego fikciju i iluziju svijeta.

Pojedince i narode koji rutinski i bez razmišljanja prepoznatljive Božije darove vremenom počinju upropaštavati i zloupotrebljavati, Allah džellešânuhu podsjeća: *Upitaj sinove Israilove koliko smo im jasnih dokaza dali! A oni koji zamjenjuju blagodat Allahovu koja im je došla, pa Allah doista strahovito kažnjava.* (Al-Baqara, 2: 211) *Pa sjećajte se i spominjite Me, i Ja ću vas spominjati! I zahvaljujte Mi, a nemojte mi nezahvalni biti.* (Al-Baqara, 2:153) *Zar mu nismo dali oka dva, i jezik i sne dvije i dobro i zlo mu objasnili? Pa, zašto on na blagodatima zahvalan bio nije?* (Al-Balad, 90:/10-11)

Zahvalnost na Božijim blagodatima

Elementarni vid zahvale na darovima u islamskom vjerovanju i praksi iskazuje se verbalnom zahvalnošću Onome koji te darove mudro stvara i s mjerom i milošću ih raspoređuje na Zemlji. Svojim verbalnim očitovanjem zahvalnosti Stvoritelju vjernik ne priznaje samu blagodat već istovremeno priznaje Izvor sa kojeg pristižu sve blagodati. Poslanici i odani Allahovi robovi su ideal neprekidne svijesti o postojanju Allahovih blagodati, i nedostižan su primjer kako se u sveobuhvatnoj kontemplaciji, zikru uma i srca, zahvaljuje na svemu što se vidi i osjeća u svijetu kao ogledalu Božije kreacije i prisustva.

Vjerovjesnici odgajaju potomstvo ne samo da raspoznaju i imenuju Allahove blagodati već da uočavaju, priznaju i svjedoče ko je omogućio, stvorio i čovjeku podario sve blagodati. *Kad god bi joj Zekerijja u bram ušao, kod nje bi hrane našao. "Odakle ti ovo, o Merjema?" -on bi upitao, a ona bi odgovorila: "Od Allaha, Allah onoga koga hoće opskrbljuje bez muke"* (Ali Imrân, 3:37)

S ciljem očuvanja prakse zahvalnosti koju su najsnažnije manifestirali poslanici, vjerovjesnici i Allahu bliski i odabrani ljudi, Kur'an insistira da vjernici u zreloj životnoj dobi mole Stvoritelja za uputu i sposobnost da izgrade poseban vid zahvalnosti na blagodatima od kojih su najveće Božije zadovoljstvo, poštovanje, samilost i ljubav prema roditeljima, te dobročinstvo i briga za odgoj potomstva:

A čovjeka smo zadužili da roditeljima svojim čini dobro; majka ga njegova tegobno nosi i tegobno rađa! Njegovo rođenje i dojenje trideset je mjeseci. Pa kad zrelost svoju dostigne i kad dostigne četrdeset godina, on rekne: Gospodaru moj, uputi me da Ti zahvalim na Tvojoj blagodati, koju si darovao meni

i mojim roditeljima, i da dobro radim kojim si zadovoljan Ti, i potomstvo moje Ti učini dobrim! Ja se Tebi, doista, kajem i ja sam musliman, predan Tebi. (Al-Abkâf, 46:15)

Kur'anski termin *kafir* kojim se označava nevjernik primarno sadrži i značenje onoga koji niječe, ne priznaje i poriče Božije blagodati. To je naročito vidljivo u značenju ajeta iz sure Al-Baqarah: *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti, i zahvaljujte Mi, i na blagodatima mojim nemojte neblagodarni biti.* (Al-Baqara, 2:152) Sintagma *nemojte neblagodarni biti* doslovno se može čitati i razumijevati i kao: *nemojte nevjernici biti.*

Stoga, vjernik nijedan namaz ne počinje bez *Fatihe* kojom se invocira zahvalnost Bogu Svevišnjem. Iskreni vjernici za sve svoje uspjehe i životna postignuća izražavaju zahvalnost Bogu, a za neuspjehe i poraze ne krive nikoga osim sami sebe. Nevjernici, naprotiv, koji su nezahvalni Stvoritelju isključivu zaslugu za uspjehe u životu pripisuju samo sebi, dok u slučaju vlastitog neuspjeha optužuju sve druge osim sebe.

U konstitutivnoj i interpretativnoj tradiciji islama ispisani su blistavi primjeri Bogu zahvalnih robova koji su snagom svog unutrašnjeg duhovnog uvida i spoznaje proniknuli u samu bit zahvalnosti. U svemu stvorenom i prolaznome prepoznavali su tragove Božijih vidljivih i skrivenih blagodati. Čuveni turski sufija Sunbul efendija (16. stoljeće) poslao je jednom prilikom svoje učenike da donesu cvijeće u tekiju. Dok se većina njih vratila sa finim buketima, jedan od njih, Merkez Efendi, ponudio je učitelju samo mali sasušeni cvijet, jer su kako je rekao, "svi ostali bili zauzeti slavljenjem Boga, a ja ih nisam htio uznemiravati, ovaj je pak, upravo završio svoj zikr, pa sam ga donio." U jednom glasovitom kazivanju perzijskog književnika Sadija

² Žrtvovanje vlastitog života u ime višeg cilja, fenomen samubistva iz časti duboko je ukorijenjen u praksi nekih naroda u historiji. Kod Grka, Rimljana i istočnih naroda samoubistvo je u

određenim okolnostima smatrano postupkom izuzetnog poštovanja. Čuvena masovna ubistva branilaca Masade (da ne bi pali u ropstvo), očajničko samospaljivanje Zelota poslije drugog

razaranja Hrama ili masovna saomubistva deset stoljeća kasnije u Yorku radi izbjegavanja pokrštanja slavljena su i dubokopoštovana, dok su počinioци tih djela proglašavani svetim mučenicima.

Širazija najvjernije je sublimirano iskustvo suptilne i sveprožimajuće vjerničke zahvalnosti.

Nikada, naglašava Širazi, nisam plakao niti se žalio na tok vremena i nisam se mrštio na sudbinu osim jedanput kada sam bio bos a nisam imao mogućnosti da kupim obuću. Tako tužan, dođem u džamiji u Kufi i primijetim čovjeka bez nogu. Tada zahvalim Gospodaru na Njegovom daru i strpljivo podnesem svoje stanje bez obuća.³

Drugi vid zahvale na neizmjernim darovima Božijim ogleđa se u tome da čovjek sve što mu je Gospodar darovao koristi u ispravne svrhe, odnosno u one svrhe zbog kojih su ti isti darovi stvoreni. Nevjernike, poricatelje istine, Kur'an opisuje kao gluhe, nijeme i slijepce, ne zbog njihovog fizičkog hendikepa, već zbog toga što njihova osjetila ne mogu prodrijeti ispod formalnih i vanjskih pojava i uočiti suštinska značenja i smislove postojanja. *Zašto oni po svijetu ne putuju pa da srca njihova shvate ono što trebaju shvatiti i da uši njihove čuju ono što trebaju čuti, ali, oči nisu slijepce, već srca u grudima. (Al-Hağğ, 22:46)*

U objektivnom sagledavanju blagodati koje nam je Uzvišeni podario vjernik nikada ne polazi od onoga što nema i što mu iz nekog razloga nedostaje, već od onoga što istinski ima i u svakom trenutku posjeduje. Na taj način svaki pojedinac biva svjesniji mnoštva blagodati koje rutinski i po navici svakodnevno koristi i posjeduje i koje bi mu prestankom svoga postojanja onemogućile normalan život. Osim toga, posmatrajući druge ljude oko sebe vjernik će se postepeno oslobađati egocentrične vizije života, te uzimati za objektivno mjerilo veličine blagodati koje posjeduje one pojedince koje je Uzvišeni iskušao oduzimanjem takvih blagodati. Takav odnos prema blagodatima učinit će ga još više zahvalnim Gospodaru. "Gledajte u one koji su ispod vas, a

nemojte gledati u one koji su iznad vas, pa da izgubite blagodati koje su vam darivane.", riječi su blagoslovljenog Poslanika Muhameda s.a.v.s. (Muslim: 2963)

Vrijednosti u šerijatskom pravu: sveobuhvatnost i komplementarnost

Islamski svjetopogled naglašava da uz zahvalno i razumno korištenje Božijih blagodati ljudski rod ima obavezu da iz generacije u generaciju učini živim, vitalnim i neprikosnovanim univerzalne ljudske vrijednosti bez kojih je nezamisliv normalan ljudski život na Zemlji. Izvor svih vrijednosti je Bog, Stvoritelj i Održavatelj svega vidljivog i nevidljivog. Fundamentalne vrijednosti sadržane u formi naredbi i zabrana u ranijim Božijim objavama u Kur'anu su zadobile status svojevrsnog manifesta upućenog čovječanstvu:

Zbog toga smo Mi propisali sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga, a taj nije ubio nikoga, niti je na Zemlji nered činio – kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva – kao da je svim ljudima život sačuva. Naši su im poslanici jasne dokaze donosili, ali mnogi su od njih, i poslije toga, zaista, na Zemlji sve granice zla prelazili. (Al-Mâ'ida 5:32)

Ne jedite imovinu međusobno na nepošten način i ne sporite se zbog nje pred sudijama kako biste s grijehom, i znajući to, dio imovine drugih ljudi pojeli. (Al-Baqara, 2:188)

Reci: 'Dođite da vam kažem šta vam Gospodar vaš propisuje: da Mu ništa u obožavanju ne pridružujete, da roditeljima dobro činite, da djecu svoju zbog neimaštine ne ubijate, Mi i vas i njih branimo, ne približavajte se nevaljalštinama, bile javne ili tajne; ne ubijajte onog koga je Allah zabranio ubiti, osim kada to pravda zahtijeva; to vam on zapovijeda da biste razumjeli.

I ne približujte se imetku siročeta, osim na najljepši način, sve dok punoljetno ne postane, i mjericu i vagu pravično napunite; Mi nikoga preko njegove mogućnosti ne zadužujemo; i kad govorite, po pravdi govorite, pa makar se ticalo i srodnika, i obavezete prema Allahu ispunjavajte, eto to vam On zapovijeda da

biste se prisjetili i pouku primili. (Al-An'am 6:151-152.)

Neupitne i zaštićene vrijednosti u šerijatskom pravu su:

1. *din*-vjera
2. *nefs*-život
3. *hurijjet*-sloboda
4. *akl*-um i razum
5. *ard*-čast
6. *mal*-imovina

Neki pravници pobrojanim univerzalnim vrijednostima dodaju i potomstvo *nesl*. U šerijatskom pravu ove vrijednosti spadaju u kategoriju *-daruriyyât*, vrijednosti koje su neophodne za održavanje ljudskog društva i društvenog poretka. Bez obzira da li se definiraju kao Božansko pravo (*ius divinum*), prirodno pravo (*ius naturalle*) ili vječno pravo (*lax aeterna*) sve ove vrijednosti su poznate, priznate i zaštićene u svim pravnim sistemima civiliziranih naroda. Šerijat je odredio posebne propise i ustanove kako bi zaštitio svaku od ovih vrijednosti. Ibadetom se štiti vjera, krivično-pravnim odredbama o zabrani ubistva i samoubistva štiti se vrijednost života, dok se razum štiti zabranom uzimanja, opojnih pića i droga. Čast se štiti kategoričnim zabranama bluda, propisima o kažnjavanju bludnika i klevetnika, a imovina se štiti propisima o obavezi njenog sticanja na dozvoljen i zakonit način, te kategoričnim zabranama krađe, kamate, uzurpiranja imetka siročeta i dr.⁴

Islamski izvori u prvi plan ističu da se pojedinačne i posebne univerzalne ljudske vrijednosti mogu potpuno dosegnuti i realizirati jedino ukoliko se razvijaju, uzajamno i komplementarno sa svim drugim vrijednostima. Nijedna partikularna vrijednost ne smije se glorifikovati do mjere da se zbog nje poništavaju i obezvređuju druge fundamentalne vrijednosti. Ove vrijednosti su zatečene a ne stečene, od Boga su darovane svakom čovjeku. Zbog toga što su sa stanovišta ljudskih potreba te vrijednosti, istovremeno i prirodna i bezuvjetna prava svakog čovjeka oduzimanje ili uzurpacija tih prava sa stanovišta vjere predstavljaju

³ Šejh Sadi Širazi, *Đulistan*, s persijskog preveo Salih A. Trako, El-Kalem, Sarajevo 1989. god, str. 105.

⁴ Fikret Karčić, *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica 1997. god. str. 15

dvostruki grijeh: grijeh prema Gospodarju jer se time krše Njegovi neizmjenjivi i za sve ljude općevažeći zakoni i propisi, i to je istovremeno i veliki grijeh prema čovjeku, jer se ugrožavanjem univerzalnih i od Boga zagarantovanih ljudskih prava skrnave i nasilno oduzimaju ona pojedinačna ljudska, prirodna i Bogom darovana prava svakog čovjeka, neovisno od njegove rase i porijekla.

Univerzalne vrijednosti života poput časti, imetka, vjere imaju svoju nezamjenljivu ulogu i značaj u međuljudskim odnosima. U obezbjeđivanju mira, sigurnosti i kohezije jednog društva univerzalne vrijednosti ne mogu biti predmet cjenkanja, omalovažavanja i trgovanja. Univerzalne vrijednosti po učenju monoteističkih religija nemaju cijenu i rok trajanja, niti su ograničene geografskim faktorima. Zanimljivo je da Poslanik a.s. na Oprosnom hadžu u nerazlučivoj povezanosti spominje neke fundamentalne vrijednosti, poput života, imetka i časti poručujući da te vrijednosti imaju svoj potpuni smisao i potencijal jedino ako su sve podjednako i komplementarno zastupljene.

Na oprosnom hadžu Muhammed a.s., posebno ističe tri fundamentalne islamske vrijednosti:

Ljudi, vaši životi, vaša imanja i vaše časti neka vam budu sveti i neprikosnoveni kao što je za sve nas uzvišen i svet ovaj mjesec, današnji dan i mjesto – Arefat na kome se nalazimo sve doke se ne sastanete sa Gospodarom vašim. Čovjek je djelo Božije i neka je proklet onaj koji to ruši. Mi ćemo svi doći pred Boga i On će nas pitati za naša djela i naš rad.⁵

Svjesnim ugrožavanjem ili nipodaštavanjem samo jedne od tri spomenute vrijednosti dovode se u pitanje i smisao svih ostalih vrijednosti. Ne moguće je ljudima oduzeti njihov imetak, a da tim činom ne bude povrijeđena njihova čast. Drugim riječima, slabljenjem ekonomskog statusa ljudi stavljaju

se na kocku i njihova čast, dignitet i dostojanstvo. Vjerodostojnu sliku te nerazlučive povezanosti ljudskih vrijednosti predstavljaju emigranti iz ratom razorenih zemalja koji često pristaju žrtvovati svoje najviše vrijednosti časti i dostojanstva da bi sebi obezbijedili azil i egzistencijalnu sigurnost u drugim zemljama.

Drugi pokazatelj funkcioniranja univerzalnih ljudskih principa u praksi po principu spojenih posuda jeste ugrožavanje slobode koje se reflektuje ugrožavanjem sigurnosti. To zorno pokazuje sindrom zatvorenih i zabarikadiranih granica za izbjeglice. Ugrožavanjem mira, slobode i prava na život emigrantima u državama iz kojih su ti stradalnici prognani "pokrenut" je talas nesigurnosti, straha od ekstremizma i nasilja u zemljama u koje emigriraju.

Interpretacijski obrasci muslimanskog mišljenja koji podržavaju ekstremna tumačenja islamskih izvora univerzalnim vrijednostima pristupaju selektivno i jednodimenzionalno. U isticanju vrijednosti vjere, konkretno vjere islama, nerijetko se brutalno omalovažavaju vrijednosti života, poštovanja prava na imetak drugih ljudi, te se previđa islamski imperativ uvažavanja vjerskog identiteta drugoga, poštovanja časti i ugled svakog čovjeka kao Božijeg stvorenja. Kulminaciju tog reduciranog poimanja univerzalnih vrijednosti prati fenomen suprotstavljanja jednih vrijednosti drugima kada se u ime vjere i uz spomen Božijeg imena bespoštedno atakuje na ljudski život, ubijajući nedužne građane, rušeći njihove domove i bogomolje.

Kako to s pravom primjećuje Z. Sardar:

Islamska civilizacija bila bi ona civilizacija u kojoj su šerijatske vrijednosti dosegnule najveći izraz. Dok šerijat naglašava milost, umjerenost i ravnotežu, današnji eksponenti Šerijata ističu ekstremne kazne ne uzimajući u obzir društveni i politički kontekst. Dok je

budućnosti, s engleskog preveli Azra Mulović i Mirza Sarajkić, CNS, Sarajevo 2015. god. str 63.

Šerijat po prirodi protivnik svakoj vrsti despotizma, savremeni spasioci Šerijata pokušavaju ga nametnuti poprilično despotičkim sredstvima.⁶

Iako je vrijednost vjerovanja pozicionirana visoko na skali muslimanskih vrijednosti, Poslanik a.s. izričito zabranjuje da se pod krinkom te vrijednosti smiju i mogu ugrožavati druge krunske vrijednosti čovjeka – to jeste nečiji život, ili da se u ime proklamovanih ideala i simbola vjere skrnavi moralni integritet čovjeka, njegova čast i obraz. Hadiski autoritet Ibn Madže bilježi hadis kojeg muhaddis Albani ocjenjuje vjerodostojnim. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon što je tavafio Kabu, zadivljen njenom ljepotom i veličinom uzvikuje: "Čast tebi sveta kuća. Ti si veličanstvena i uzvišena, ali je čast vjernika kod Allaha veća od tvoje veličanstvenosti."

Postmodernistički koncept pre vrednovanja svih vrijednosti

U filozofsko-umjetničkim konceptima inspirisanim humanizmom vrijednosti zadržavaju svoju ovosvjet-sku i filantropsku dimenziju, ali bivaju lišene svog metafizičkog i eshatološkog značaja. U antropocentričnoj viziji života, koja čovjeka smješta u središte svijeta, vrijednosti su pozicionirane utilitaristički. Vrijednosti kao pokretačka snaga u društvu se ne negiraju, ali se u prvi plan ističu ljudska sreća, zadovoljstvo, samoaktuelizacija i spokoj kao krajnje svrhe individualne egzistencije. Tako Fromova humanistička vizija vrijednosti pledira očuvanju i razvoju svih pozitivnih i stvaralačkih potencijala samosvjesnog čovjeka nasuprot autodestruktivnim tendencijama automatiziranog bića. Paradigmatičan pristup poimanja vrijednosti u humanističkom diskursu možemo pratiti u Fromovim analizama pojmova darežljivosti i solidarnosti. Davanje je samo po sebi izuzetna radost, tvrdi From. U davanju drugome svaki čovjek obrađuje drugu osobu, a to što je u tom činu radosti oživljeno u drugoj osobi reflektira se na darivaoca. U istinskom davanju darivalac ne može a da ne primi ono što joj je uzvrato.

⁵ Mustafa Spahić, *Povijest islama*, Bookline, Sarajevo 2008. str.198.

⁶ Ziauddin Sardar, *O islamu, nauci i*

Dakle, davanjem činimo i drugu osobu davaocem i oboje sudjelujemo u radosti onoga što je oživljeno.⁷

Kao što je vidljivo iz potonjeg primjera, govoreći argumentima Hansa Jonasa:

... svjetovni filozof koji se trudi oko neke etike, mora prije svega stvoriti mogućnost jedne racionalne metafizike... Obrazloživa etika ne može zastati kod bezobzirnog antropocentrizma koji karakteriše dosadašnjju, a posebno helenističko-judejsko-hrišćansku etiku Zapada: apokaliptične mogućnosti koje su svojstvene modernoj tehnologiji poučile su nas da bi ta antropocentrična isključivost mogla biti predrasuda i da je treba, barem, ispitati.⁸

Budući da teži da desakralizacijom života i povijesti oslobodi čovjeka od duhovnih sila u prirodi sekularizam zagovara *dekonsekraciju* (*obesvećenje*) *vrijednosti*. Po takvom shvatanju evolutivni put čovjeka od infantilnosti do zrelosti kulminira spoznajom da će univerzalni principi i etički kodeksi ponašanja vremenom biti prevaziđeni i promijenjeni svjetovnim kategorijama i konvencijama. Pretpostavka uspjeha te evolucije je odbacivanje religijskog i metafizičkog *weltanschauung*.⁹

Za razliku od Fromovih altruističnih i filantropskih ideja kojima se porijeklo vrijednosti premješta iz nebeskih Knjiga u svijest i razum samoaktualiziranog pojedinca, u doba moderne kulture pratimo razvoj filozofskih sistema i mišljenja koji će svojim teorijskim konceptima o vrijednostima pokušati kod čovjeka nove epohe izbrisati i posljednje preostale tragove univerzalnih vrijednosti.

U Ničeovoj egzaltaciji dionizijskog duha dominira stav o tome da ne postoje nikakva načela dobra i zla, nema vječnih principa, viši svijet metafizike je mit. Umjetnost i filozofija imaju ulogu da zadovoljavaju potrebe koje je tradicionalno zadovoljavala religija. Ako to nisu u stanju, onda te potrebe

treba oslabiti, iskorijeniti i uništiti.¹⁰ Hrišćanstvo je, tvrdio je Niče, svojim zabranama i zahtjevima gušilo ljudske porive za životom. Tradicionalne hrišćanske vrijednosti poput sažaljenja, ljubaznosti i poniznosti ugušilo je instinkte, volju za moć i heroizam. Proglašivši smrt Boga i transcendentnih vrijednosti Niče svojeručno ispisuje nove vrijednosti za novo vrijeme i nove ljude. Pojedinaac oslobođen okova starih vrijednosti slobodan je "da stvara sopstvene vrijednosti, one koje potiču iz samog njegovog bića i unapređuju njegov život."¹¹

Krajnja konsekvencija eliminacije hrišćanskih vrijednosti krotkosti, poniznosti i samilosti je afirmacija i legitimacija nasilja kao principa opstojnosti svijeta. "Kažete", proročanski uzvikuje Niče, "da je dobar povod koji i rat čini svetim. A ja kažem vama: dobar je onaj rat koji svaki povod čini svetim."

Za razliku od monoteističkih religija koje zagovaraju princip da ubistvo jednog nedužnog čovjeka predstavlja zločin jednak ubistvu cijelog čovječanstva, Niče u izokrenutoj viziji vrijednosti zagovara stav da jedan pojedinac može da opravda postojanje čitavih milenija. Govoreći jezikom Dostojevskog, Ničeov ateizam je vavilonska kula koja se zida bez Boga, i to ne sa namjerom da se sa Zemlje dođe do neba, nego da se nebo svuče na Zemlju. Stoga, ne začuđuje da su u Ničeovim preoblikovanim novovrijednostima pronašli nadahnuće praktično svi fašistički i nacistički teoretičari, koji su za potrebe svoje ideologije, mijenjajući često i smisao Ničeovih tekstova, tražili opravdanje za svoje postupke u nacističkom projektu stvaranja svjetske aristokratije. Tako je Alfred Bojmler, njemački fanatični nacionalista veličao Ničea kao rodočelnika militarizma:

Meditranska vjera u spasenje duša strana je nordijskom načinu mišljenja i daleko je od njega. On može čovjeka da shvati jedino kao ratnika protiv

Sudbine. Nazivamo Ničea filozofom heroizma... Čovjek mora da osjeća potrebu da bude jak, inače to nikada neće biti... Mi Njemci shvatamo volju za moć... Ako danas pogledamo njemačku omladinu pod bajrakom svastike onda nas to podsjeća na Ničeovo... (obraćanje omladini). A ako danas uzvikujemo "Hajl Hitler" toj omladini, mi istovremeno pozdravljamo Ničea.¹²

Sa postmodernizmom koji nije samo filozofski i kulturološki pravac i svjetonazor, već i masovna kultura duboko prisutna u svakodnevicu nastavlja se projekat razduhovljavanja (dedivinizacije) svijeta. Sveprisutnom porukom kako je sve besmisleno i kako ne postoji vječna Istina i metanarativi postmoderna kultura ustrajava na historijskoj amneziji, opsesivnom zanimanju za trenutno i miješanju stvarnosti i slike u kojem simulakrum postaje paralelna stvarnost. Isisavanjem svih nesekularnih pojmova i značenja postmodernizam apsorbuje identitet Drugoga u vlastiti diskurs tako da sve druge kulture postaju arheološki prostori u muzejima. U svojoj idealnoj formi postmoderna kultura u teoriji i praksi postaje stil i imidž života bez i jednog nebeskog i božanskog traga. U svijetu kojeg karakterišu odsustvo korijena i usidrene slike svijeta, napuštanje historijskog kontinuiteta i vrijednosti, nužan i logičan ishod je opstanak samo jedne dominantne i validne kulture. Ono što je za Froma predstavljao humanizam, a za Ničea filozofsko-umjetnička inspiracija koju slijedi Natčovjek sada, u postmodernističkom vrijednosnom sistemu predstavlja kultura liberalizma.

...Pošto liberalna demokratija sadrži pluralnost uvjerenja, ona predstavlja jedini politički sistem koji odražava činjenicu da nijedan određeni skup vrijednosti nije bolji ili vredniji od bilo kog drugog skupa vrijednosti. Međutim, da bi sačuvala različitost, potrebno je braniti vrijednost liberalizma, a to može biti realizirano samo uz proglašenje neodbranljivosti svih vrijednosti.¹³

⁷ Erich Fromm, *Umijeće Ljubavi*, Matica Hrvatska, Zagreb 1965. str. 36.

⁸ Hans Jonas, *Princip odgovornosti*, Veselein Masleša 1990. str. 71.

⁹ Syed Muhammad Naqib al-Attas, *Islam*

i sekularizam, Bosančica -print Sarajevo, 2003. god, str 55.

¹⁰ Fridrih Niče, *Ljudsko suviše ljudsko*, s njemačkog preveo Božidar Zec, Derveta, Beograd 2005. 33. str.

¹¹ Marvin Peri, *Intelektualna istorija Evrope*, Clio, Beograd 2000, 400. str.

¹² Marvin Peri, isto, str. 407.

¹³ Ziauddin Sardar, nav. djelo, str, 175.

Umjesto zaključka

Tradicionalna učenja zagovaraju stanovište o hijerarhijsko uređenom svemiru u kojem čovjek zauzima posebno mjesto, ali kao jedno u nizu drugih stvorenja ne može biti jedinom i krajnjom mjerom vrijednosti i svrhe života. Insistiranjem na priznavanju Božijih blagodati pojedinac se odgaja u duhu duga i odgovornosti za stvoreni svijet uključujući i vlastitu sudbinu.

Priznajući Božije blagodati kao objektivne realitete života čovječanstvo se, sa manjim ili većim uspjehom, vrlinama zahvalnosti, umjerenosti, strpljivosti, skromnosti suprotstavljalo etičkom nihilizmu i silama destrukcije. Ljudske vrijednosti su zahvaljujući religijskom odgoju zadržavale svoj historijski kontinuitet jer su smatrane metafizičkim i eshatološkim principima utemeljenim u samom Bitku.

Projekat prevrednovanja vrijednosti od humanizma do postmodernizma afirmirale su vrijednosti kao zauvijek promjenljive fragmente stvarnosti, pri tome ne dajući zadovoljavajući odgovor na pitanje koje je nerješivo bez vjere i vjerovanja: da li je moguće bez univerzalnih vrijednosti, bez neupitnih vrijednosti za svako vrijeme i prostor, ponašati se moralno koherentno i s poštovanjem prema svijetu.

Literatura

- Attas (al-), Syed, Muhammad (2003.) *Islam i sekularizam*, Bosančica-print Sarajevo, 2003.
- Fromm, Erich (1965.) *Umijeće Ljubavi*, Zagreb, Matica Hrvatske
- Jonas, Hans (1990.) *Princip odgovornosti*, Sarajevo, Veselin Masleša 1990.
- Karčić, Fikret (1997.) *Studije o šerijatskom pravu*, Bemust, Zenica,
- Niče, Fridrih (2005.) *Ljudsko svijšte ljudsko*, s njemačkog preveo Božidar Zec, Dereta, Beograd
- Peri, Marvin (2000) *Intelektualna istorija Evrope*, Beograd, Clio
- Sardar, Ziauddin (2015.) *O islamu, nauci i budućnosti*, s engleskog preveli Azra Mulović i Mirza Sarajkić, Sarajevo, CNS
- Schimmel, Annemarie, (2004.) *Odgovoranje Božijih znakova*, s engleskog preveo Fikret Pašanović, El-Kalem, Sarajevo, ,
- Spahić, Mustafa, (2008.) *Povijest islama*, Sarajevo, Bookline
- Širazi , Šejh Sadi, (1989.) *Đulistan*, s persijskog preveo Salih A. Trako, Sarajevo, El-Kalem,

الموجز

النعم والقيم الإلهية

ميهو شليفو

يعالج المقال مفهوم النعمة في مصادر التشريع الإسلامي من ناحية علم الظواهر وعلم الدلالات. إن الكاتب، باستخدام طريقة التحليل النصي للآيات القرآنية، يشير إلى الرباط الوثيق والمنطقي بين النعم والقيم في الإسلام. ويشير الكاتب إلى القيم الشاملة في الإسلام والتي تعترف بها وتحميها كل القوانين في المجتمعات المتحضرة، باحثا بانتقاد في المشاريع الإنسانية وما بعد الحداثية لإقامة قيم جديدة.

الكلمات الرئيسية: النعم، القيم، الشريعة، الإنسانية، ما بعد الحداثة.

Summary

GOD'S BLESSINGS AND VALUES

Meho Šljivo

The article deals with the phenomenology and the semantics of the term blessings as given within the constitutive sources of Islam. Using the method of textual analysis, the author is noticing how the term blessing is logically and inseparably connected to the term value throughout a number of the Qur'anic ayats. Stressing upon the universal values in Islam that are also recognized by other legislations in all the civilized societies, the author critically analyzing new humanistic and postmodern projects of establishing new systems of values.

Key words: blessings values, Sharia, humanism, postmodernism,